

Kitap Deęerlendirmesi

Hukuk ve Ekonomi, Cento Veljanovski

Abdülkadir Pekel

Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Araştırma Görevlisi

“Hukuk ve Ekonomi”, Türkiye’deki hukuk eğitimi dikkate alındığında, hukukçuların genelde gözden kaçırdığı bir perspektifi ortaya koyan, bu açıdan hukukçular için önemli ve etkileyici bir kitap. Yıllardır bilindiğı ve şikâyet edildiğı üzere, Türkiye’deki hukuk fakültelerinde hukuk eğitimi, meslekî-teknik eğitim olmanın ötesine geçemiyor. Dolayısıyla hukuk eğitimi, hukukun arka planına ve etkisine ilişkin öğrencilere analiz yeteneğı kazandıracak disiplinler arası bilgileri veremiyor. Çünkü hukuk fakültelerinde, öğrencilere bu türden beceriler kazandıracak dersler pek bulunmuyor; ya da bu tür dersler veriliyorsa da pek önemsenmiyor.

Hukuk eğitimi almadan önce başka bir branşta lisans eğitimi almanın şart koşulduğu Anglo-Amerikan ülkeleriyle kıyaslandığında, hukukun arka planına ilişkin öğrencileri perspektif sahibi kılmak açısından Türkiye’deki durumun görece yetersiz olduğu söylenebilirse de; Veljanovski’nin kitabını okuduktan sonra anlıyoruz ki, bu tür perspektif sorunları Türkiye’deki hukuk öğretimine has değil. Bir olaya hukukçunun bakışı ile iktisatçının bakışı arasında temel bir fark var.

Hukukçu bir somut uyuşmazlık ortaya çıktıktan sonra mevcut kuralları bu somut olaya uygulamakla ilgilidir. Yani hukukçu, önüne gelen somut olayın özelliklerini değerlendirerek, bu özelliklerin hukuk kuralında tanımlanan şartlara uyup uymadığını araştırır. Eğer somut olayın özellikleri bu şartlara uyuyorsa hukuk kuralında belirlenen sonuçlar ortaya çıkar. “Altılama/altakoyma (subsumption) işlemleri” olarak da adlandırılan bu faaliyet basit bir tümdengelim örneğidir. İktisatçı ise mevcut hukuk kurallarının insan davranışı üzerindeki etkisini inceler. İktisatçının harekete geçmesi için somut bir uyuşmazlığın ortaya çıkması gerekmez, iktisatçı bundan önce incelemelerine başlamıştır. Nitekim, her hukuk kuralı bazı davranışları caydırır, bazı davranışları ise teşvik

eder.¹ Hukuk kurallarının bu özelliğinden dolayı hukukun ekonomik yönden ortaya çıkardığı sonuçları göz ardı etmemek gerekir ve hukuk kurallarının bu türden analizi hukukçular ve politika yapıcılar açısından çok önemlidir.

Öte yandan kitabın yazarı, hukukçuların iktisat bilimine uzak olduğunu gözlemliyor. Bu yüzden eleştirilerinin başında hukukçuların iktisada yeterli ölçüde ilgi duymamaları geliyor. Giriş bölümünde, “hukukçular ve politika yapıcılarının genellikle ekonomiden ve sayıların dilinden anlamadığı” ve “hukuk camiasının diğer disiplinlerden hukuka dair kıymete şayan bir fikir sadır olacağını kabule yanaşmadıkları”nı ifade ediyor. Farklı yazarlardan yaptığı alıntılarla, hukuk ve iktisadın birlikteliğinin önemini vurguluyor ve bu iki alanın bölünmesinin “zararlı sonuçları” olduğunu ifade ediyor.² Yazarın eserinde paylaştığı aşağıdaki sarkastik alıntı, “zararlı bölünme” ile neyi kastettiğini ortaya koymak açısından önemlidir:

“gayet müdahaleci ... tipik hukukçu kafası. Bu kafa, alâkalı ekonomik meselelerin pek çoğunu ihmal eder ve hukukçunun, eğer doğru kanunlara sahip olsaydık dünyanın problemlerinin hepsinin çözülebileceği yolundaki kanaate ulaşır. Pazar güçlerini anlayan ve Pazar güçlerine saygı gösteren hukukçu bulmak bekârlığı anlayan ve bekârlığa saygı gösteren bir bebek giysisi üreticisi bulmak kadar zordur. Hukuk eğitimi almış bir kafa, pazar güçlerini yenmenin asla mümkün olmadığını, yalnızca onların beklenmedik şekillerde isbat-ı vücut etmek üzere çarpıtılabileceğini kavrayamaz.”³

Görüldüğü üzere, yazar, hukukçuların bakış açılarının –belki de doğal olarak– statik/durağan ve norm odaklı olduğunu vurguluyor. Oysa Veljanovski, kitabın bitirme sözlerinde Amerikan hukukçu ve filozof Lon Fuller’in şu önemli tespitini paylaşarak hukukçuların bu bakış açısının ne kadar hatalı olduğunu ortaya koyuyor: “Hukuk, kendisinin münferiden hiçbir ayrı hedefi olmayan tek beşerî incelemedir.”⁴ Bütün hukuk kurallarının belli amaçları vardır, kurallar kendi başına bir amaç değildir. Kanunların amaçlarına ve arka planına ilişkin her çalışma ve analizde, aslında hukuk alanının dışına çıkmış oluruz. Böyle bir durumda aslında, tarihten, sosyolojiden, psikolojiden, siyasetten, ekonomiden vs. bahsederiz. Bütün bu bilim dalları birbiriyle ilişkili ve girift olabileceği gibi; hukukun arka planına ilişkin incelemelerde de hukuk, bütün bunların yalnızca bir “malzemesi” yani konusundan ibarettir.

Hukuk, kendi başına bir hedefi olmayan bir beşeri inceleme olduğu için, hukukla uğraşırken aslında, diğer bilim dalları yanında, farkında olmadan ekonomi ile de uğraşırız. Örneğin belirli bir davranışın kriminalize edilerek ceza-

1 Veljanovski, Cento. (2016). *Hukuk ve Ekonomi* (Çev.: Atilla Yayla). Ankara: Liberte, ss. 31-34.

2 Veljanovski, 2016, s. 10.

3 Veljanovski, bu alıntıyı *Sydney Morning Herald* gazetesinin 25 Mayıs 1981 tarihli sayısından aktarıyor. Söz konusu yazı, Avustralya’daki bir hukuk reformunu eleştirmek üzere, gazetenin ekonomi editörü tarafından yazılmış (Veljanovski, 2016, s. 10).

4 Fuller, Lon L. (1968). *Anatomy of Law*. New York: Praefer, s. 4’ten aktaran: Veljanovski, 2016, s. 157.

landırılması çeşitli ekonomik sonuçlar doğurur. Kriminalize edilen davranışı gerçekleştiren kişinin yargılanması, hapse atılması ve hapiste kalmasının sağlanması belirli ekonomik maliyetleri gerektirir. Bu ekonomik maliyetler hapis cezasının süresi, sanığın müdafaası, yargılanması, polis tarafından adlî takibata uğratılması gibi çeşitli faktörlere bağlı olarak değişir. Ayrıca, kişiyi suçta iten etmenler arasında; işsizlik, geçim zorluğu, sosyo-kültürel çevre gibi değişkenler de bulunabilir. Dolayısıyla “x suçunun cezası y yıl hapistir” dediğimizde, aslında içinde birçok ekonomik değişkeni barındıran bir konuda hüküm veriyoruz demektir. Dolayısıyla bu ekonomik değişkenlerin iktisatçı gözüyle incelenmesi ve suçun önlenmesine ilişkin konularda maliyet-etkin sonuçlara ulaşabilmek için iktisat biliminin verilerinden yararlanılması gerekir.⁵

Veljanovski de kitabında hukuku bu perspektiften ele alıyor. Yaptığı şey hukuku ve hukuk kurallarını ekonomik yaklaşımla yani iktisatçı gözüyle ele almak ve onlara ekonominin bir konusu olarak muamele etmek. Kitapta hukuk ekonomisi “ekonomik teorinin, daha ziyade fiyat teorisinin ve istatistik metodlarının, hukukun ve hukukî kurumların oluşumunu, yapısını, süreçlerini ve etkisini tetkik etmek üzere uygulanması” olarak tanımlanıyor.⁶

Dolayısıyla, iktisatçının bakış açısından hukuk, müşevvikleri nakleden ve davranışlarla sonuçları etkileyen dev bir fiyatlama mekanizması olarak görülüyor.⁷ Veljanovski bunu kitabında çeşitli örneklendirmelerle açık bir şekilde ortaya koyuyor.

Örneğin, bir davranışın cezalandırılması ya da bir davranış sonucunda kişiye belli haklar verilmesi, kişileri bazı davranışları sergilemek yönünde teşvik ettiği gibi, bazı davranışlardan kaçınmaya sevk eder. Çünkü hukuk kuralları tercih yaratır. Bir kurala uyup uymamak, nihayetinde kişinin tercihinin kalmıştır. Bu, piyasadaki herhangi bir malı alıp almama konusundaki tercihe benzer. Kişi mevcut yaptırıma maruz kalmaya ya da hukuk kuralının bahsettiği haktan vazgeçmeye hazırsa söz konusu hukuk kuralına uymaz. Hukuk kuralları, oluşturmuş oldukları bu tercih sebebiyle fiyatlandırma özelliğine sahiptir. Bu durumda, örneğin yaptırımlar, yasa dışı faaliyetlere girişmenin bedeli olarak görülebilir. Haksız fiile sebep olan kişinin tazminat ödemesi, kişiyi haksız fiilden caydıran bir kural olarak görülebileceği gibi, tazminat miktarı, haksız fiili işlemin fiyatı olarak da değerlendirilebilir.⁸

5 Veljanovski, 2016, ss. 71-78.

6 Veljanovski, 2016, s. 12.

7 Veljanovski, 2016, s. 48.

8 Veljanovski, 2016, ss. 46-47.

Yazar bu perspektifi ceza hukuku (suç ekonomisi), haksız fiil, kira düzenlemeleri, rekabet hukuku, vs. gibi çeşitli alanlarda uygulayarak örneklendiriyor. Alvin Klevorick'ten alıntıyla, hukuk kurallarının iktisatçı gözüyle ele alındığı çalışmalarda, iktisatçının katkısının üç farklı role bürünebileceğini belirtiyor: Teknisyen, süper teknisyen ve ekonomik hatip.⁹ Teknisyen, hukukçu bakış açısının dışına çıkmadan belirli bazı ekonomik konularda hesap yapılması için hukukçuya yardımcı olur. Tazminat miktarının belirlenmesi gibi... Süper teknisyen ise hukukun belirli bir alanına, sanki onun amacı ekonomide kaynakların tahsisini iyileştirmekmiş gibi muamele eder. Yukarıda belirli bir davranışın kriminalize edilmesi ve bunun sonuçlarına ilişkin kısaca değinilen “suç ekonomisi” bu yaklaşıma iyi bir örnek teşkil eder. Yazar, iktisatçının benimseyebileceği en yeni rolün ise ekonomik hatip rolü olduğunu söylüyor. Bu bakış açısı, muayyen bir ekonomik hedefi olmasa bile hukuk kurallarının etkilerini değerlendirmek için iktisat ilmini kullanır. Mahkeme salonlarında pratik bir karşılığı olmasa da, ekonomik hatip rolü hukuka eleştirel bir bakış açısı ile bakmamızı sağlar. Hukukçuya farklı bir perspektiften bakmak için yeni terimler sunar. Yazara göre bu, yukarıda çeşitli örneklerle detaylandırmaya çalıştığımız “hukuk ekonomisi” çalışmasıdır.¹⁰

Bitirmeden önce belirtmek gerekir ki, bu kitap hukukun ekonomik bir yaklaşıma konu edildiği Batı'da yayınlanmış ilk kitap değildir. Yazar konuyla ilgili ayrıntılı açıklamalarına geçmeden önce hukuk ekonomisi hakkında kısa bir tarih veriyor ve bu tarihi Cesare Bonesera'nın 1764 tarihli “Suçlar ve Cezalar Hakkında”, Jeremy Bentham'ın 1789 tarihli “Ahlâk ve Yasama İlkelerine Giriş” ve Adam Smith'in 1776 tarihli “Milletlerin Zenginliği” adlı kitaplarına kadar geri götürüyor. Ancak bugünkü anlamıyla “hukuk ekonomisi” araştırmalarının, beşerî ve kurumsal aktiviteleri serbest piyasa iktisadı ile açıklamaya çalışan Şikago Okulundan neşet ettiğini ifade ediyor ve hukuk ve iktisatta Şikago Programı'nın 1940'lı yıllara kadar gittiğini ifade ediyor.¹¹

Veljanovski'nin *Hukuk ve Ekonomi* kitabı, hukuk ve ekonomi arasındaki kuvvetli ilişkiye dair temel bilgileri edinebileceğimiz akıcı bir kitap. Özellikle bütün hayatlarını, hukuk kurallarıyla geçiren fakat bunların ekonomik etki ve sonuçlarının farkında olmayan hukukçular için.

9 Klevorick, Alvin. (1975) Law and Economic Theory: An Economist's View. *American Economic Review*. 65(2), ss. 237-243'den aktaran: Veljanovski, 2016, s. 65.

10 Veljanovski, 2016, ss. 65-67.

11 Veljanovski, 2016, ss. 15-19.